

Metodikaning zamonaviy ko‘rinishlari

Qoraqalpogiston Respublikasi Qo‘ng‘irot tumani

1-sonli kasb-hunar maktabi metodisti

Fayzullayeva Zulfiya Ikmetovna

ANNOTATSIYA

Tabiat va jamiyat hodisalarining, jarayonlarining mohiyatini bilish, ularning o‘ziga xosliklarini, jihatlarini, belgi-xususiyatlarini aniqlash va ular haqida ob‘yektiv ilmiy-falsafiy g‘oyalar, umumlashmalar chiqarish faqat muayyan tadqiqot metodlarini qo‘llash orqali amalga oshadi. Metod umumiy-falsafiy ma‘noda qo‘llanishidan tashqari u tor (xususiy) ma‘noda ham qo‘llanadi. Falsafiy metod barcha fanlarga xos bo‘lib, dialektik metod nomi bilan yuritiladi. Dialektik metod mavjud fanlar uchun metodologiya – metodologik asos vazifasini o‘taydi. Hozirda metodologiya fanlarda qo‘llanadigan xilma-xil metodlar, tahlil usullari haqidagi ta‘limot emas, balki tadqiqotchining tadqiq manbaini qanday tushunishini, unga qanday yondashishini, tadqiqotdan qanday maqsadni ko‘zlashini anglatadi. Har bir metod qanday metod – falsafiy yoki fanga oid bo‘lishidan qat‘iy nazar har birining ish olib borish metodikasi – tadqiq manbaini tekshirish usuli bo‘ladi. Metodika tadqiqotchining amaliy ishlash sistemasi bo‘lib, u faktlarni to‘plash, o‘rganish, umumlashtirish usullarini nazarda tutadi.

Kalit so‘zlar: metod, falsafiy metod, xususiy metod, metodologiya, metodika.

KIRISH Har bir fan kabi tilshunoslik fani ham tarixiy taraqqiyoti davomida lisoniy hodisalarni o‘rganishda, tadqiqot ob‘ektini (manbaini) ilmiy tahlil qilib, uning ichki “sirlarini”, muayyan jihatlarini ochishda, tabiatini, tarkibini aniqlashda, ilmiy xulosalar chiqarishda muayyan metodlar asosida ish olib boradi. Bu – mutlaqo tabiiy. Chunki metod tadqiqot manbaining (ob‘ektining) biror jihatini, tomonini (qismini, bo‘lagini) o‘rganish, aniqlash, bilish usulidir. Boshqacha aytganda, tabiat va jamiyat hodisalarining, jarayonlarining mohiyatini bilish, ularning o‘ziga xosliklarini, jihatlarini, belgi-xususiyatlarini aniqlash va ular haqida ob‘ektiv ilmiy-falsafiy g‘oyalar, umumlashmalar chiqarish faqat muayyan tadqiqot metodlari faolligida, ularni qo‘llash orqali amalga oshadi. Demak, metod fanning mavjudligi, uning ajralmas tarkibiy qismi, mantiqiy bo‘lagi (komponenti) bo‘lgan ilmiylik degan tushunchaga xizmat qiladi. U fan taraqqiyotini ta‘minlaydi, fanning ijtimoiy ongning qudratli bir qismi, turi ekanligini asoslaydi, unga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI Aytish mumkinki, har bir fan muayyan ilmiy-nazariy xulosalar chiqarishda, ta‘limotlar yaratishda

bevosita asos bo‘lib xizmat qiluvchi qator faktlar, hodisalarga ega bo‘lishidan tashqari u ushbu faktlarni tadqiq va tahlil qiluvchi metodlarga ham ega bo‘lishi shart. Demak, har bir fanning mavjudligi, xulosalari, faolligi uning tadqiqot ob‘ekti (manbai), tadqiqot maqsadi va, ayni vaqtda, tadqiqot metodlari bilan belgilanadi, o‘lchanadi. Shunday ekan, fandagi ilmiylik prinsipi uchun xizmat qiladigan metod nima? Metod termini nimani anglatadi? Nimani ifoda etadi? degan savolning tug‘ilishi mantiqiydir, tabiiydir. Metod etimologik jihatdan grekcha (methodos) so‘zidan olingan bo‘lib, “tadqiqot”, “o‘rganish” degan ma‘noni anglatadi.

NATIJARLAR Metod bilish nazariyasiga, bilish nazariyasi tamoyillari (prinsiplari)ga ko‘ra voqelikka yondashish – tabiat, jamiyat va fikrlash jarayonini – tafakkurni bilish usulidir. Binobarin, metod ushbu falsafiy ma‘noda ob‘ektiv voqelikning har qanday hodisa va jarayonlarini bilish, tushuntirish va talqin qilish yo‘lidir. Ayni vaqtda metod umumiy – falsafiy ma‘noda qo‘llanishdan tashqari u tor (xususiy) ma‘noda ham qo‘llanish imkoniyatiga ega. Bu holda u muayyan fanga oidligi bilan, ayni fanning tadqiqot ob‘ektini (manbaini) tahlil qilish bilan muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Demak, metod maxsus, xususiy, sohaviy metod sifatida turlicha fanlarda turlicha bo‘lishi bilan ajralib turadi. Boshqacha aytganda, metod umumiy va xususiy, falsafiy va sohaviy ko‘rinishlarga egaligi bilan xarakterlanadi. Xullas, metod mohiyatan falsafiy va fanga oid “qurol” sifatida mavjudligi bilan o‘zaro dialektik munosabatda, bog‘liqlikda bo‘ladi. **MUHOKAMA** Falsafiy metod barcha fanlarga xosligi, barcha fanlar uchun umumiyliigi bilan nisbiy mustaqillikka, alohidalikka ega bo‘lib, u dialektik metod nomi bilan yuritiladi. Mazkur metod muayyan fanning ilmiy-tadqiqot metodidan farqli o‘zining keng qamrovligi, barcha fanlar doirasida ish olib borishi bilan alohida muhim ahamiyatga egadir. Prof. H.Ne‘matovta’kidlaganidek. “... dialektik bilish tadqiq manbai mohiyatiga bosqichma-bosqich uzluksiz chuqurlasha borish, soddaroq (oddiyroq) mohiyatdan murakkabrog‘iga qarab siljish demakdir” [1]. Shuningdek, ayni metodning qayd etilgan muhim, asosiy jihatlari qatorida uning ilmiy izchillik prinsipiga qat’iy amal qilish g‘oyasi ham turadi. Aytilganlarga ko‘ra, dialektik metod jamiki fanlar uchun metodologiyametodologik asos vazifasini o‘taydi. Boshqacha aytganda, umumfalsafiy metod – dialektik metod maxsus ilmiy metodlarga, ya’ni, turli fanlarga oid metodlarga ta’sir qiluvchi umumiy ta’limot bo‘lgani uchun uni metodologiya, ya’ni, ilmiy tadqiqot usuli bo‘lgan metodlar haqidagi ta’limot deb yuritadilar [2]. Ammo hozirgi kunda (davrda) metodologiya, ilmiy tadqiq metodologiyasi ma’lum bir fanda qo‘llaniladigan xilma-xil metodlar, tahlil usullari haqidagi ta’limot emas, balki tadqiqotchining tadqiq manbaini, ob‘ektini qanday tushunishi va unga qanday yondashishini, tadqiqotdan qanday maqsadni ko‘zlashi,

boshqacha aytganda tadqiqotchining dunyoqarashi nazarda tutiladi [3]. Aniq aytadigan bo'lsak, metodologiya, birinchidan, tadqiqotchining o'z tadqiq manbai haqida qay turdagi bilimlarni hosil qilishga intilishi, bilishning qaysi turi bilan shug'ullanishidir.

XULOSA Buni bir oddiy hayotiy misol bilan tushuntirishga intilaman. Tilning turli qirralari haqida turli usullar (metodlar) bilan hosil qilingan bilimlar va ochilgan qonuniyatlar bir katta binoning old, orqa, yon, ust tomonlaridan olingan suratlari bilan qiyoslanishi mumkin. Bu fotosuratlar bir-biriga mutlaqo o'xshamasa-da, ularning barchasi bitta zotda – bir binoning shaklida birlashadi; bu fotosuratlar bir-birini to'ldirib, bino shakli haqida bilimlarimizning mukammal bo'lishiga xizmat qiladi. Binoning to'rt tomonidan suratini chizgan olimlarning birortasi ham xato yoki noto'g'ri ish qilmagan. Xatoga binoning bir tomonidan olingan tasvirini (tilning bir qirrasini haqida ma'lum bir metod bilan o'rganiladigan qonuniyatni) binoning o'zi bilan tenglashtirishdadir – kim bunga yo'l qo'ygan bo'lsa, albatta, xato qilgan bo'ladi" Xulosa shuki, metod – ilmiy tadqiq metodi ob'ektiv borliq hodisalarining, predmetlarining muayyan xususiyatini (jihatini) bilish, o'rganish usulidir.

REFERENCES

1. H.Ne'matov. Ilmiy tadqiqot metodikasi, metodologiyasi va metodlari. – Buxoro, 2006, 119-bet.
2. S.Usmonov. Umumiy tilshunoslik, Toshkent, 1972, 176-bet.
3. Qarang: H.Ne'matov. O'sha asar, 68-bet.
4. H.Ne'matov. O'sha asar, 68-69-bet.
5. S.Usmonov. O'sha asar, o'sha bet.
6. A.Shermatov., B.Choriyev. «Umumiy tilshunoslik» kursidan mustaqil ishlar. T., 1989, 70-bet.
7. H.Ne'matov. O'sha asar, 119-bet.